

Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımının Gelişiminde Çocuk Esirgeme Kurumunun Katkıları¹

Davut Elmacı²

Araştırma Makalesi

Öz

Erken çocukluk dönemi genel olarak çocuğun ilköğretime başlama zamanına kadar olan dönemi içermektedir. Erken çocukluk eğitimi ve bakımının katma değerinin yüksek olduğuna inanılmaktadır. Erken çocukluk eğitimi ve bakımı ile çocuk koruma hizmetlerinin yakın ilişkisi vardır. Türkiye’de çocuk hizmetlerinde önemli bir sivil toplum örgütü, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumudur. 1921-1983 yılları arasında varlığını sürdüren kurum erken çocukluk alanında da öncü hizmetler gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada Çocuk Esirgeme Kurumunun erken çocukluk eğitimi ve bakımı alanındaki hizmetlerinin neler olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma, tarihsel nitelikteki dokümanların incelenmesine dayanmaktadır. Araştırma bulgularına bakıldığında Çocuk Esirgeme Kurumunun öncelikle çocuk savunucusu bir kurum olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında Çocuk Esirgeme Kurumu çocuk yuvaları, kreşler, anaokulları açmış, çocuk bakıcıları yetiştirmiş, aile eğitimleri gerçekleştirmiş, süreli-süresiz çocuk yayınları çıkarmış, çocuk kütüphaneleri açmıştır. Anne çocuk sağlığı alanında da öncü uygulamalar gerçekleştiren Kurum muayenehaneler, doğumhaneler, süt dağıtım merkezleri açmış, ziyaretçi hemşire uygulamasıyla çocukların takibini evlerde de sürdürmüştür. Dezavantajlı gruplara yönelik sosyal yardımlar da kurumun önemli hizmetlerindedir.

Anahtar Kelimeler

Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımı, Çocuk Koruma, Eğitim Tarihi, Sosyal Hizmetler.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:
18.07.2022

Kabul Tarihi:
13.01.2023

Contributions of the Child Protection Agency to the Development of Early Childhood Education And Care in Türkiye

Abstract

The early childhood period generally includes the period until the child starts primary education. It is believed that the added value of early childhood care and education is high. There is a close relationship between early childhood education and care and child protection services. An important non-governmental organization in children's services in Türkiye is the Child Protection Agency of Türkiye. The institution, which continued its existence between 1921-1983, also carried out pioneering services in the field of early childhood. This study, it was aimed to reveal the services of the Child Protection Agency in the field of early childhood care and education. The study is based on the examination of historical documents. Looking at the research findings, it is understood that the Child Protection Agency is primarily a child advocacy institution. Apart from this, the Child Protection Agency opened residential children's homes, nurseries, kindergartens, trained caregivers, provided family trainings, published periodical and non-periodical children's publications, opened children's libraries, practices for parent education and children's literature. Carrying out pioneering practices in the field of maternal and child health, the Institution opened clinics, delivery rooms, milk distribution centers, continued the follow-up of children at home with the visitor nurses. Social aids for disadvantaged groups is also one of the important services of the Institution.

Keywords

Early Childhood Education and Care, Child Protection, History of Education, Social Services.

Article Info

Received:
18.07.2022

Accepted:
13.01.2023

¹ Bu makale, 1-3 Aralık 2021 tarihlerinde düzenlenen 3. Uluslararası Eğitim Araştırmaları ve Öğretmen Eğitimi Kongresi’nde sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

²Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, davut.elmaci@amasya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9712-0727>

Giriş

Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımı (EÇEB) erken çocukluk yıllarında bakım ve eğitim kavramlarının birbirinden ayrılmayacağı düşüncesinden ortaya çıkmış bir kavramdır. Zaman zaman erken çocukluk bakımı ve eğitimi şeklinde de kullanıldığı görülmektedir. Kullanımdaki bu farklılığın bakıma ya da eğitime öncelik verme durumundan kaynaklandığı söylenebilir (Göl-Güven, 2021). EÇEB, çocukların doğumdan itibaren her yönüyle gelişimlerini destekleyici bakım ve eğitim süreçlerini kapsamaktadır (Aysan ve Özdoğru, 2015). Erken çocukluk dönemi genel olarak çocuğun ilköğretime başlama zamanına kadar olan dönemi içermektedir. UNICEF, OECD gibi kuruluşlar erken çocukluğu doğumdan sekiz yaşa kadar olan dönem olarak kabul etmektedir. EÇEB hizmetleri ise genel olarak doğumdan ilköğretime kadar olan bakım ve eğitim hizmetlerini kapsamaktadır (European Commission, 2019).

EÇEB, uzun vadede yüksek düzeyde fayda sağlama potansiyeline sahiptir (Toran ve Şahin, 2020; Yolcu, 2019). Çünkü çocuğun ileriki yaşamını etkileyen birçok özelliğin temellerinin bu döneme dayandığı kabul edilir. Bu nedenle erken çocukluk dönemi özellikle dezavantajlı ortamlardaki çocuklar açısından mutlaka müdahale edilmesi gereken bir dönemdir (Şirin, 2021). Erken çocukluk döneminin aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma, beşeri sermaye, ekonomik refah gibi yönlerden de üzerinde önemle durulması gerekir (Günsoy, 2009).

Erken çocukluk dönemi sürecine sadece okul ortamı değil aynı zamanda çocuğun ve ailenin okul dışı koşulları da dahil olmakta ve bu dönemde çocuğa bütüncül bakış açısı daha fazla önem kazanmaktadır (Göl-Güven, 2021). Bu nedenle erken çocukluk alanı disiplinler arası ve sistemler arası bir alan olup sosyal politika ve sosyal hizmetlerle de yakından ilişkilidir (Gündüz-Maşalacı, 2021). Dolayısıyla EÇEB'nin gelişimini sosyal hizmetlerden ayrı düşünmek olanaksızdır. Nitekim birçok ülkede EÇEB hizmetlerinin korunma ihtiyacı olan çocuklara hizmet veren çocuk yuvası, yetiştirme yurdu gibi kuruluşlarla başladığı kabul edilmektedir (Melhuish ve Petrogiannis, 2006). Esasında EÇEB hizmetlerinin iki farklı boyutta geliştiği söylenebilir. Birincisi, kadınların daha fazla iş yaşamına atılmasıyla ailenin dışında çocuk bakımı ihtiyacını karşılayacak kuruluşlara olan ihtiyacın artmasıdır. Bu durum kreş, gündüz bakımevi, okul öncesi eğitim kurumu gibi kuruluşların artmasına yol açmıştır. İkincisi, aileleri dışında bakılmak durumunda kalan korunma ihtiyacı olan çocukların bakım ihtiyacının karşılanması gerekliliğidir. Bu durum ise çocuk evleri, çocuk yuvası, yetiştirme yurdu gibi kuruluşların artmasına yol açmıştır.

Türkiye'de hem korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetler yönünden hem de genel olarak aile ve çocuklara yönelik hizmetler yönünden erken çocukluk döneminde önemli çalışmalar yapan bir kurum, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK)'dur. İlk kurulduğunda adı Himaye-i Etfal Cemiyeti olan bu sivil toplum örgütü daha sonra ÇEK adını almıştır. Himaye-i Etfal Cemiyetlerinin farklı yıllarda ve illerde kurulmuş olduğu görülmekle beraber bu çalışmada 1921 yılında Atatürk'ün himayelerinde Ankara'da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyetinden söz edilmektedir. Ancak ÇEK'in temellerini önceki Himaye-i Etfal Cemiyetlerinden bağımsız düşünmemek gerekir. "Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun İlk Yirmibeş Yılı" adlı yayında da derneğin temellerinin 1908 yılında Kırklareli'nde kurulan Himaye-i Etfal Cemiyetine dayandığı belirtilmektedir (ÇEK, 1946).

30 Haziran 1921 tarihinde kurulan ÇEK çalışmalarına 1 Ekim 1921'de başlamış ve ilk iş olarak cepheye gidenlerin çocuklarına kucak açmıştır (ÇEK, 1946). 1937 yılında kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanan ÇEK, 1983 yılında devletleştirilmiştir. Başlangıçta daha çok kimsesiz şehit çocuklarının bakım ve korunmalarını amaçlayan ÇEK daha sonraları tüm ülke çocuklarını kapsamına alan politikalar geliştirmeye başlamıştır. Sarıkaya'nın (2011) vurguladığı gibi ÇEK, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin çocuk davasındaki öncü kurumu olmuştur. Dolayısıyla ÇEK, EÇEB alanında birçok öncü hizmeti de hayata geçirmiştir. Örneğin, 1922 yılında kurumun hizmetlerinin muayene ve tedavi, para yardımı ve koruma olarak üç noktada toplandığı belirtilmektedir (ÇEK, 1946). 1923 yılında yiyecek yardımı yapılmaya, 1924 yılında paralı ve parasız süt dağıtımına başlanmıştır. Zamanla doğum yardımı, okul araç gereci temini, banyo hizmeti, çocuk bakımı gibi konularda hizmetler verilmeye başlanmıştır (ÇEK, 1946). Ancak gerek erken çocukluk eğitimi tarihi açısından gerekse eğitim politikaları açısından ÇEK'in yaptığı hizmetlere yeterli önemin verilmediği söylenebilir. Bu gerekçelerden hareketle çalışmada ÇEK'in EÇEB alanındaki hizmetlerinin neler olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Böylelikle Türkiye'de çocukluğun ve çocuk hizmetlerinin toplumsal ve kültürel olarak hangi

dönüşümlerden geçtiğini görmek kolaylaşacaktır. Diğer yandan, araştırmada ortaya konulan bulguların günümüz EÇEB hizmetlerine ilişkin yeni bakış açıları sunması da muhtemeldir.

1. Yöntem

Bu çalışma tarihsel nitelikteki bazı dokümanların incelenmesine dayanmaktadır. Nitel araştırmalarda dokümanlar önemli bir veri kaynağı olup araştırma konusuyla ilgili önceden oluşturulmuş materyallerin incelenip analiz edilmesi doküman inceleme yönteminin temelini oluşturur (Turgut, 2014). Bu çalışma kapsamında araştırmacının kendi arşivi yanında üniversite kütüphaneleri ve Milli Kütüphane üzerinden ulaşılan ve ÇEK tarafından yayınlanan ve incelemeye dahil edilen temel dokümanlar şunlardır:

1. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun 28-29-30. Genel Kongre Tutanakları (1976-1978-1980),
2. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkez Kurulu Çalışma Raporu: 1966-1967 Yılı Çalışmaları (1967),
3. Genel Kongre: 27 ve 28'nci Yıllar 1948-1949 İş ve Hesap Raporu (1950),
4. Genel Kongre: 25 ve 26'nci yıllar 1949-1947 İş ve Hesap Raporu (1948),
5. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun İlk Yirmibeş Yılı (1946),
6. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun Küçük Bir Tarihçesi: 1921-1939 (1940),
7. On Yedinci ve On Sekizinci Yıllar 1938-1939 İş Raporu (1940),
8. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Merkezi 1934-1935 Yılı Kongresinde Okunan Umumi Rapor (1936),
9. Yürürlükte Olan Tüzük ve Genel Merkez Kurulunca Teklif Edilen Tüzük Değişiklikleri (Tarihsiz).

Temel dokümanlar araştırmacı tarafından tekrar tekrar okunmuş, ilgili diğer yardımcı dokümanların da yardımıyla EÇEB alanıyla ÇEK hizmetleri arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu süreçte Türkiye'de erken çocukluk alanında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının, Milli Eğitim Bakanlığının sunduğu hizmetler ve erken çocukluk yükseköğretim programları göz önünde bulundurularak incelenen dokümanlardan çıkarılacak ana temalar belirlenmeye çalışılmıştır. Nihayetinde ÇEK hizmetlerinin; (1) Çocuk savunuculuğu, (2) EÇEB kuruluşları açma, (3) Çocuk bakıcısı / hemşire yetiştirme, (4) Anaokulu öğretmeni yetiştirme, (5) Aile eğitimi, (6) Anne çocuk sağlığı, (7) Sosyal yardım, (8) Çocuk edebiyatı başlıkları altında toplanmasına karar verilmiştir. Ancak bu hizmetler birbirleriyle ilişkili olup aralarına kesin sınırlar koymak pek mümkün olamamaktadır.

2. Bulgular

Elde edilen bulgular; çocuk savunuculuğu, EÇEB kuruluşları açma, çocuk bakıcısı / hemşire yetiştirme, anaokulu öğretmeni yetiştirme, aile eğitimi, anne çocuk sağlığı, sosyal yardım ve çocuk edebiyatı başlıkları altında verilmektedir. ÇEK'in hizmetlerinin daha özet bir hali ise çalışmanın sonunda yer alan Ek-1'de yer almaktadır.

2.1. Çocuk savunuculuğu

ÇEK, öncelikle çocuğu merkezine koyarak çocuk savunucusu bir kurum olarak hizmet vermeye çalışmıştır. Tüzüklerde Kurumun, çocukların memlekete faydalı olacak şekilde yetişmelerini sağlamak, sağlık ve haklarını korumak amacıyla kurulduğu belirtilmektedir (ÇEK, Tarihsiz). Kurumun uygulamalarına bakıldığında çocukların temelde 0-12 yaş ve 12-18 yaş şeklinde ayrıldığı görülmektedir. Bu haliyle Kurum 18 yaşına kadar bireyleri çocuk olarak kabul etmektedir. Çocuğun korunması 12 yaşına kadar maddi ve manevi, 12 yaşından sonra yalnızca manevi koruma olarak kabul edilmiştir. 1949 yılında kabul edilen Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu ile öğrenim çağındaki çocukların sorumluluğu Milli Eğitim Bakanlığına verilince ÇEK daha çok 0-6 yaş arası çocuk grubuna yoğunlaşmıştır.

ÇEK, çocuk konusunu millet ve memleket davası olarak görmüş ve çocuk savunuculuğunu da daha çok bu yönde düşünmüştür:

“İşte bu çocuk davası: bir yandan bu bakımsızları korumak, bir yandan bütün çocukların bu millet için, bu memleket için en iyi şartlar içinde, ilmin ve tekniğin bütün imkanlarını zorlayarak en mükemmel şekilde yetişmelerini sağlamaktır. ... çocuğu, sadece anasız babasız, kimsesiz ve bakımsız olduğu için korumak, bir kısır merhamet işidir. Modern çocuk korunması işi, bu manadan çok daha yükselmiş, çok daha geniş bir değer kazanmıştır. Bu bakımdan çocuk davası bugün, bir milletin, bir vatanın geleceği davasıdır.” (ÇEK, 1946).

ÇEK, çocuk savunuculuğunu gerçekleştirmek için yayın faaliyetlerine özel bir önem vermiş, tüzüklerinde yayın yollarından yararlanmaya ilişkin düzenlemeler yer almıştır. Bununla ilgili tüzükte yer alan bir düzenleme şu şekildedir: *“Kurum, çocuk yetiştirilmesi, sağlığı, eğitimi gibi konularda halkı aydınlatmak üzere gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon, sinema ve benzeri araçlarla yayınlar yapar ve bu amaçla konferanslar ve toplantılar düzenler.”* (ÇEK, Tarihsiz: m.5).

ÇEK'in Genel Kongrelerinde bazı delegeler Kurumun çocuk politikasının tüm çocukları kapsayacak şekilde bütüncül olması gerektiğini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Arkadaşlarım, benim davam Himayei Etfal ibaresinin manasını Yetimler Yuvası, Düşkünler Yuvası olarak ele alınmasından üzüliyorum. Himayei Etfal çocukları himaye edecek, yeni adı Çocuk Esirgeme ve o esirgemenin kollarından bakım vardır. Benim çocuğumu da maddi bakımdan değil, manevi bakımdan koruyacaktır. İşte, Çocuk Esirgeme Kurumunun manasının sırf yardım, sokağa atılmış çocuğa bakmak veya perişan hale gelmiş çocuğa bakmak olarak almayacağız, Türkiye'deki bütün çocukların maddi ve manevi durumunu ele alacağız ve bunu öğreteceğiz” (ÇEK, 1976: 38).

“Değişen dünyanın değişen Türkiye'sinde Çocuk Esirgeme Kurumunun amaçları da değişmiştir. Bunu Tüzüğümüzde 1,5 sayfayı tutan amaç maddesi... Çocuk Esirgeme Kurumu'nun sadece yetim yavruların boğazına bakmak veya muhtaç çocuklara bakmak olayı değil, bütün Türkiye çocuklarına, hatta dünya çocuklarına bir takım önlemler getirmesi görevi verilmiştir.” (ÇEK, 1978: 101).

Bu düşüncelerden hareketle ÇEK sadece kimsesiz, yetim çocukları korumakla yetinmemiş; çocuk mahkemelerinin kurulması, annelerin doğum izinlerinin artırılması, gündüz bakımevlerinin ve anaokullarının yaygınlaştırılması, işyerlerinde kreşler açılması, çocukların tehlikeli yayınlardan korunması, çocuk kitaplarının çoğaltılması, çocuk bahçelerinin yaygınlaştırılması, yaz okullarının açılması ve çocuk sinemalarının artırılması gibi konularda da çabalar göstermiştir. Bu çabalarını gösterirken politikacılara ve devlet yetkililerine ulaşma, TRT yayınlarında yer alma, okullarda Çocuk Esirgeme Kulüplerinin kurulması, aile ve çocuğa yönelik yayınlar yapılması gibi yöntemlerden yararlanmıştı. Bunun dışında Kurum uluslararası çocuk koruma kuruluşlarıyla da işbirliği yapmaya çalışmıştır.

2.2. EÇEB kuruluşları açma

ÇEK, EÇEB alanına yönelik birçok kurumun açılmasına öncülük etmiştir. Bu kurumlardan bazıları korunma ihtiyacı olan çocuklara, bazıları da tüm çocuklara yöneliktir. ÇEK'in açtığı EÇEB kuruluşları anakucağı, şefkat yurdu, yetimler evi, çocuk yuvası, kreş/gündüz bakımevi, anaokulu gibi isimler almıştır. Anakucağı, yetimlerevi ve şefkat yuvası ismi aynı tür kuruluşlar için kullanılmış olup daha sonraları bunlara *çocuk yuvası* denilmeye başlanmıştır (Çavuşoğlu, 2005: 59). Bu tür kuruluşlar korunmaya ihtiyacı olup kendi aileleri dışında bakılmak durumunda kalan çocuklara yatılı hizmet veren kuruluşlardır. 1949 yılında 5387 Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun kabul edilip yedi yaşından küçük korunmaya muhtaç çocukların sorumluluğu Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına (SSYB) verilince başlangıçta SSYB yeni çocuk yuvaları açmamış, bakım masraflarını ödeyerek ÇEK'in çocuk yuvalarını kullanmıştır. Kreş/gündüz bakımevleri, çalışan annelerin çocuklarına yönelik EÇEB kuruluşlarıdır. 1947 yılı itibarıyla Kuruma bağlı 45 çocuk yuvası, 25 kreş/gündüz bakımevi bulunmaktadır (ÇEK, 1948: 11). ÇEK, anaokulu da açmıştır. 1937 yılında iki olan Kuruma bağlı anaokulu sayısı 1976 yılında beşe çıkmıştır (ÇEK, 1940b: 11; ÇEK, 1976: 7). Kurum aynı zamanda

çocuk yuvaları için okul dışı zamanları ve yaz dönemini de kapsayacak şekilde programlar geliştirmiş ve uygulamıştır.

ÇEK, EÇEB kuruluşlarına bağlı olarak çocuk bahçesi (park), kapalı-açık yüzme havuzu gibi uygulamalar da gerçekleştirmiştir. Çocuk bahçesinin aynı zamanda bir eğitim alanı olduğu şu şekilde ifade edilmektedir: “*Mevcut muhtelif salıncaklar, kayma, merdiven, dönme dolaplar, tahteravalli, paralel, atlı karınca, demir halkalar, basketbol, voleybol gibi oyun aletleri ile ve açık havuzla bezenmiş olan bahçe, yalnız eğlence yeri değil aynı zamanda açık hava mektebi vaziyetindedir*” (ÇEK, 1940a: 14). Çocuk bahçesini ve havuzu çocuklar öğretmen nezareti altında kullanabilmişlerdir. Kurumun aynı zamanda kışın sıcak suyla dolacak şekilde kapalı yüzme havuzu da olmuştur (ÇEK, 1940a: 16).

2.3. Çocuk bakıcısı / hemşire yetiştirme

ÇEK’in EÇEB alanındaki önemli hizmetlerinden birisi de 1929 yılında açılan *Çocuk Bakıcı Okulu*’dur. Esasında Kurumun bu konudaki çalışmaları ilk kurulduğu yıllara, İsmail Safa Özler’in Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı döneme (1922-1924) kadar uzanmaktadır. Kurum hizmetlerini yaygınlaştırmaya başladıkça çocuk bakıcılığının bilimsel esaslara dayalı olmasını gerekli görmeye başlamış, Milli Eğitim Bakanlığına gerekçeli bir rapor sunarak *çocuk bakımı* dersinin kız mektepleri programına konulmasını talep etmiş, bu teklif yerinde bulunarak çocuk bakımı dersi programa ilave edilmiştir (ÇEK, 1940a: 6). İlk kurulduğunda iki yıllık olan Çocuk Bakıcı Okulu 1945 yılından itibaren üç yıla ve ortaokul düzeyine çıkarılmıştır (Çavuşoğlu, 2005). Teorik ve uygulamalı derslerin verildiği bu okuldan 1939 yılı sonuna kadar 76 öğrenci mezun olmuştur (ÇEK, 1940a: 26). Çocuk Bakıcı Okulu 1964 yılında *Hemşire Koleji* adını alarak lise düzeyinde eğitim veren bir okula dönüştürülmüştür. Hemşire Koleji öğrenciler sınavla alınmakla birlikte yetiştirme yurtlarında büyüyüp ortaokulu bitiren kız çocukları bu okula sınavsız kabul edilmiştir (ÇEK, 1980: 47). Hemşire Koleji’nin öğretmenleri Milli Eğitim Bakanlığı ile SSYB aracılığıyla atanmıştır (ÇEK, 1967: 34).

ÇEK kongre tutanaklarında Hemşire Koleji ile ilgili yoğun tartışmaların yaşandığı görülmektedir. Bu tartışmaların temelinde yetiştirilen öğrencilerin kurumda tutulamaması yatmaktadır. Hemşire Kolejinden mezun olan öğrenciler daha cazip maaş ve çalışma koşulları nedeniyle Sosyal Sigortalar Kurumu gibi diğer kurumlara geçmeyi tercih etmişlerdir. Her ne kadar ÇEK bu kurumlardan öğrenciyi yetiştirdiği için eğitim masrafı olarak belli oranda ücret almış olsa da kendi yuvalarındaki eğitilmiş bakıcı ihtiyacını gidermekte zorluk yaşamıştır. Bu durumu ÇEK’in 30. Genel Kongresinde bazı temsilciler şu şekilde ifade etmişlerdir:

“*Özel Hemşire Okulumuz Kurumumuza nam ve şeref vermekten ileri maalesef gitmemektedir. Bundan evvelki toplantıda sayın başkanımız bu işin kurumumuza bir milyon lira zarar sağladığını ifade etmişlerdir. Hem bir milyon lira zarar, hem de yuvalarımızda hemşire yoktur. Doğrusu çok hazindir. Bu okulu kurmadan evvel ortaokul derecesinde bir çocuk bakıcı hemşire okulumuz vardı. Bu hemşireler yuvalarımızı yadırgamıyorlar ve çocuk bakımı için çok faydalı oluyorlardı. Bu sebeple bu okulu yeniden açmak önde gelen vazifemiz olmalıdır. Yüksek okul mezunları biz çocuk bakmayız ve yuvalarda körlenemeyiz diyorlar, ki haklıdır.*” (ÇEK, 1980: 24).

“*... bugün Keçiören Hemşire Okulunun mezunlarından 67 vilayet istifade ederken, biz bundan yeteri derecede istifade edemiyoruz. Külfeti bana, nimeti Devlete. Öyle ise bunun külfetini de Devlete yüklemek için gerek şu andaki Genel Merkez Kurulumuza, veyahut da bundan sonra işbaşına getirilecek Genel Merkezimizden hassaten sizler adına rica ediyorum, bugünkü Hemşire Okulumuzun mali külfetinin de Sağlık Bakanlığına devri hususunda temasa geçsinler.*” (ÇEK, 1980: 26).

ÇEK, Hemşire Koleji mezunlarını elinde tutabilmek için çeşitli yöntemler aramaya çalışmıştır. Bu yöntemlerden birisi okulun dört yıl yerine beş yılda bitirilmesidir. Bunu sağlamak için okula devam eden öğrencilerin dört yıl sonunda mezun olacakları ama diplomalarını asgari ücret karşılığında yuvalarda bir yıl süreyle çalıştıktan sonra alabilecekleri ifade edilmiştir (ÇEK, 1980: 47).

2.4. Anaokulu öğretmeni yetiştirme

ÇEK, anaokulu öğretmeni yetiştirme işini de bir görev kabul ederek buna yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda Zeytinburnu Eğitim Merkezinde Kız Sanat Okulu Çocuk Dalı'ndan mezun olan ve sınavla alınan öğrencilere bir yıllık anaokulu öğretmenliği eğitimi verilmiştir. Kurum, anaokulu öğretmeni yetiştirme işini 1970-1978 yılları arasında gerçekleştirmiştir. Bu eğitim merkezi hakkında dönemin ÇEK Genel Başkanı "Keza Türkiye'de tek bir müessesedir Zeytinburnu'ndaki Eğitim Merkezi, anaokulu öğretmeni yetiştirir, hiçbir yerde yoktur, özel bir ihtisas yeridir, orada yetişen öğretmenlerimiz kendi ihtiyacımızın üzerinde olanları da yurt hizmetine serbest bırakmaktayız." şeklinde bilgi vermektedir (ÇEK, 1976: 7). Milli Eğitim Bakanlığının öğretmen saydığı Kız Sanat Okulu mezunları varken neden böyle bir uygulama yapıldığına yönelik eleştirilere ise ÇEK Genel Başkanı şu şekilde karşılık vermektedir: "Milli Eğitim Bakanlığının görevli kıldığı, öğretmen belgesini verdiği genç kızlarımızı bir yıl daha staj yaptırıyoruz orada. Uzman olarak yetiştiriliyorlar, ondan sonra yuvalarımıza gidiyorlar. Ama denecek ki, Efendim, Devletten daha çok mu biliyorsun? Çok bilmiyorum; ama... ihtisasın bir yeri, bir faydası vardır (ÇEK, 1978: 70). Ancak Kuruma bağlı çocuk yuvalarının yapısı anaokullarından farklı olduğundan, Zeytinburnu Eğitim Merkezinde yetiştirilen anaokulu öğretmenlerinin çocuk yuvaları için yetersiz kaldığına yönelik iddialar da olmuştur. Bu durumu bir delege şu şekilde ifade etmiştir: "Zeytinburnu Anaokulu ve Eğitim Merkezinden mezun olan öğretmenler örnek anaokulu öğretmenidir. Fakat yuvalara göre eğitim görmediklerinden, ilkokul ve daha büyük yaştaki çocukları eğitememekteirler." (ÇEK, 1976: 63). Diğer yandan ÇEK, anaokulu öğretmenleri için zaman zaman hizmetiçi eğitimler de düzenlemiştir.

2.5. Aile eğitimi

ÇEK'in faaliyetlerinin bir kısmı aile eğitimine yöneliktir. Kurumun ilk kuruluş tarihlerinden itibaren ailelerin bilgilendirilmesine özel bir önem verildiği görülmektedir. Aile eğitimine yönelik bir uygulama olarak Kurumun çıkardığı *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi* örnek verilebilir. Bu dergi 1926-1935 yılları arasında yayınlanmış (Sınar-Çılgın, 2004), daha sonraları *Çocuk* ve en son da *Çocuk ve Yuva* ismini almıştır (Çavuşoğlu, 2005: 118). *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi*, çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konusunda ailelere rehber niteliğinde bir dergi olmuştur (Sarıkaya, 2008; Sınar-Çılgın, 2004). ÇEK Genel Merkezi tarafından 1944-1948 yılları arasında yayınlanan *Türk Kadını Dergisi* de aileleri bilgilendirici içeriklere sahiptir. Aylık aile dergisi olarak tanımlanan *Türk Kadını Dergisi*ni tanıtıcı bir ilanda "Çocuk bakımına, çocuk ruhiyatına, çocuk terbiyesine, aile sosyolojisine ait değerli yazılar- Ev kadını için çok faydalı bilgiler, Pratik notlar" şeklinde bilgiler yer almaktadır (ÇEK, 1945: 47). Süreli bir yayın olan *Ana Mecmuası*'nın da annelerin her türlü bilgilerini artırmak amacıyla çıkarıldığı belirtilmektedir (ÇEK, 1940a: 23). Kurumun belirli zamanlarda yayınladığı *Annelere Öğüt* adlı kitapta da çocuğun bakımının ve yetiştirilmesinin nasıl yapılacağı ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır (ÇEK, 1945). 1953-1983 yılları arasında yayınlanmış olan *Çocuk ve Yuva Dergisi*nin ilk sayısının ön sözünde "Dergimizde, daha çok, 0-7 yaş arası çocuklarımızın eğitimini sağlamak birinci planı işgal eder. Bununla beraber, çocuk sağlığıyla, çocuk bakımıyla, çocuk neşesiyle alakalı yazılar da koymak suretiyle dergiyi hem bir aile, hem bir çocuk, hem de bir ocak dergisi haline sokmaya çalıştık." denilerek *Çocuk ve Yuva Dergisi*nin aile eğitimine ilişkin rollerinin olduğu vurgulanmıştır (Çiçekdağ, 1953: 1). Derginin 1953 yılında yayınlanan beşinci sayısında da bu rollerin "Biz dergimizi çıkarırken, çocuklardan çok onların hayırlı evlat vasfıyla yetişmesine can atan ana babayı da düşündük." şeklinde ifade edildiği görülmektedir (Akt. Karakoç, 2015: 104).

ÇEK İstanbul Merkezinin 1934-1935 yılı kongresinde okunan genel raporda şu ifadeler yer almaktadır: "Her ay başı müessese doktoru tarafından çocuk annelerine, yavrularına nasıl bakmaları lazım geldiği öğretilmekte, sıhhi öğütler verilmekte ve annelere çocuklarına nasıl mama yapacakları gösterilmektedir." (ÇEK, 1936: 11). ÇEK'in 1921-1939 yılları arasındaki faaliyetlerinin anlatıldığı bir raporda ise zaman zaman annelere çocuk bakımı hakkında dersler verildiği ifade edilmektedir (ÇEK, 1940a: 23). Acar'ın (2005) aktardıklarına göre, Kurumun açtığı çocuk bakıcı okulunda annelere yönelik kurslar da açılmıştır. Kurumun açtığı çocuk bakıcı müzesi de aile eğitimi vazifesi görmüştür. Çocuklarını muayeneye getiren kadınların bekleme sırasında bu müzeyi inceleyerek çocuk bakımı hakkındaki bilgilerini geliştirmeleri hedeflenmiştir (ÇEK, 1940a: 13). Zeytinburnu Eğitim Merkezi dışında 1978 yılı sonlarında Erzurum'da *Aile Eğitim Merkezi ve Çocuk Bakımevi* olarak açılan kurumda

da anne ve genç kızlara seminer, konferans ve film gösterimi yoluyla çocuk bakımı ve eğitimi hakkında bilgiler verilmiştir (ÇEK, 1980: 7-8).

2.6. Anne çocuk sağlığı

ÇEK, anne çocuk sağlığı ile ilgili önemli çalışmalar yapmıştır. Kurum bu kapsamda muayenehane, diş muayenehanesi, doğumevi, süt damlası gibi kuruluşlar açmıştır (ÇEK, 1940a; 1940b). Çocuk sağlığı, ÇEK'in ilk kurulduğu andan itibaren en öncelikli konularından birisi olmuştur. 1921 yılında kurulan ÇEK, ilk kurulduğunda kiraladığı binanın odalarından birini hasta çocukların muayene ve tedavisi için ayırmıştır (ÇEK, 1940a: 4). 1939 yılı verilerine bakıldığında ÇEK'e ait 24 muayenehane, 3 diş muayenehanesi, 2 doğumevi, 3 çocuk muayene dispanseri, 11 süt damlası, 8 banyo bulunmaktadır (ÇEK, 1940b: 11). Muayene edilen anne ve çocuklardan durumu evde takip edilmeyi gerektirenler için ziyaretçi hemşire teşkilatı kurulmuş, ziyaretçi hemşireler aracılığıyla anne ve çocuklar evlerinde takip ve kontrol edilmiştir (ÇEK, 1940a: 13). Süt damlaları her ne kadar çocukların süt ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş olsalar da buralarda aynı zamanda çocuklar muayene edilmiş ve gerektiğinde ilaçları temin edilmiştir (ÇEK, 1936: 11). Kurumun sunduğu banyo hizmetinden de anne ve çocuklar ihtiyaçları doğrultusunda yararlandırılmıştır. Diğer yandan, Kurum tarafından yayınlanan süreli ve süresiz yayınlarda da anne çocuk sağlığına ilişkin bilgilendirmeler yer almıştır.

2.7. Sosyal yardım

ÇEK denilince daha çok yetim, kimsesiz çocukların akla geldiği söylenebilir. Ancak Kurum ülkedeki tüm çocukları desteklemeye yönelik hizmetler sunmaya çalışmıştır. Sunulan hizmetler ailenin ekonomik koşullarına göre ücretsiz, indirimli ya da ücretli olarak sunulmuştur. Bu kapsamda ihtiyaç sahiplerine süt, ayakkabı, yemek, elbise, okul araç gereci gibi yardımlar ücretsiz sağlanmıştır. Bunun dışında ihtiyaç sahibi aile ve çocuklar banyo, yüzme havuzu, kreş gibi hizmetlerden ücretsiz yararlandırılmış, gerektiğinde bunlara para yardımı da yapılmıştır. Örneğin, Kurumun açtığı banyolarda çocukların ve haftanın belirli günlerinde fakir kadınların ücretsiz yıkandığı ifade edilmektedir (ÇEK, 1940a: 13).

ÇEK'in sosyal yardım alanındaki başlıca kuruluşları *talebe safrası, aşevi, süt damlası* gibi kuruluşlardır. Talebe sofraları ile okula devam eden ihtiyaç sahibi çocuklara ücretsiz sıcak ve etli öğle yemeği verilmesi sağlanmıştır. Benzer şekilde aşevleri uygulaması ile emzikli ya da yoksul aile ve çocuklara yemek imkânı sunulmuştur. Süt damlaları ise sağlıklı ve hijyenik süt dağıtımı dışında aynı ve nakdi yardımların dağıtımını işlevi de görmüştür. 1939 yılı itibari ile ÇEK'e bağlı 11 süt damlası, 76 talebe safrası, 34 aşevi bulunmaktadır (ÇEK, 1940b: 11). ÇEK merkez ve şubeleri aracılığıyla sosyal yardımların ulaştırıldığı kişi sayısı da az değildir. Örneğin, 1939 yılında 89.246 çocuğa süt verilmiş, 155.267 çocuk beslenme hizmetinden yararlanmış, 15.217 çocuğa elbise verilmiş, 9.061 çocuğun okul ihtiyaçları karşılanmış, 3.444 çocuğa para yardımı yapılmıştır (ÇEK, 1940b: 12). ÇEK İstanbul merkezi ve şubelerinin yaptıkları çalışmalara bakıldığında da önemli sosyal yardım çalışmalarının olduğu görülmektedir. Elbise, ayakkabı, iç çamaşırı, okul araç gereçleri, yol harçlığı, nakdi yardım, süt, şeker, ilaç, kundak takımı, yemek, ücretsiz muayene, bayramlarda çocukların giydirilmesi, çocukların sünnet ettirilmesi gibi uygulamalar ile yoksul ve ihtiyaç sahibi çocuk ve aileler desteklenmiştir (ÇEK, 1936). ÇEK'in göçmenlere yönelik yardımları da olmuştur. Göçmen çocuklarına elbise, palto, ayakkabı gibi yardımlar yapılmış, kimsesiz göçmen çocuklarına yuvalarda yer ayrılmıştır (ÇEK, 1950: 9).

2.8. Çocuk edebiyatı

ÇEK'in Türkiye'de çocuk edebiyatının gelişimine de katkılarının olduğu görülmektedir. Kurum, çocuk edebiyatına yönelik süreli ve süresiz yayımlar çıkarmış, birçok edebiyatçı ÇEK aracılığıyla eserlerini yayınlama fırsatı bulmuştur. Çavuşoğlu'nun (2005) aktardıklarına göre; *Heidi, Öz Cesaret, Tilkinin Binbir Muzipliği, Keçi Çobanı, Peri Masalları, Mektep Çocuğu, Polyanna* gibi kitapların ve *İkizler Serisi*'nin çevirileri ÇEK tarafından yayınlanmıştır. ÇEK İstanbul İl Merkezinin ise *Çocuk Tiyatrosu ve Beş Piyes, Ülkemizden Hikayeler, Çocuklar İçin Şiir Antolojisi* adlı eserleri yayınladığı anlaşılmaktadır (Acar, 2005: 36). Kurumun çıkardığı dergilerde de çocuk edebiyatının birçok türünün yer aldığı görülmektedir. Örneğin, *Çocuk ve Yuva Dergisi*, çocukların edebiyat zevki yaşamalarını da amaçlamış; hikaye, masal, fabl, çizgi roman, tiyatro, şiir, destan, bilmece gibi edebi türlere sıkça yer vermiştir (Karakoç, 2015: 106). ÇEK'in çıkardığı çocuk dergilerinde edebiyatın

tanınmış isimlerinin yer aldığı görülmektedir. Örneğin, Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinde; Ahmet Rasim, İbrahim Alaaddin Gövsa, Halide Nusret Zorlutuna, Kazım Nami Duru, Sabiha-Zekeriya Sertel gibi çocuk edebiyatı alanından yazarların çalışmaları yer almıştır (Sınar-Çılgin, 2004).

ÇEK tarafından açılan çocuk kütüphaneleri de dikkate değer niteliktedir. Kurum tarafından çocuk kütüphaneleri “Çocuk bahçelerinin çalışmadığı havalarda ve mevsimlerde çocukların çalışabileceği en faydalı yerler çocuk kütüphaneleridir. Bunların terbiyevi ve sosyal tesirleriyle faydalarını saymaya lüzum yoktur. Varlıkları çocukların günlük ve ileri hayatları üzerinde çok derin tesirler bırakır” şeklinde açıklanmaktadır (Akt. Çavuşoğlu, 2005: 57). 1947 sonu itibarıyla Kuruma ait beş çocuk kütüphanesi olduğu görülmektedir (ÇEK, 1948: 11). Milli Eğitim Bakanlığının açtığı çocuk kütüphanelerine de olanaklar ölçüsünde yardım edilmiş, bu kütüphanelerde *Çocuk Esirgeme Köşeleri* kurulmuştur (ÇEK, 1967: 11-12). Kurum, *Dünya Çocuk Kitapları Sergisi*’ne de katılım sağlamış ve çocuklara yönelik yayınlarını bu sergilerde halka tanıtmıştır. Bunun dışında Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren çocuğa yönelik yayınlanmış eserlerin bibliyografya fişleri hazırlanmıştır (ÇEK, 1967: 11). Kurumun açtığı sinemalar ise çocuklara film izletirilmesi, çocuk tiyatrosu, kukla gösterileri gibi amaçlarla kullanılmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

ÇEK, bütüncül bir çocuk politikasını benimsemiştir. Diğer bir ifadeyle çocukla ilişkili unsurları başta aile olmak üzere bir bütün olarak görüp, çocuğun iyileştirilmesini tüm bu unsurların iyileştirilmesi ile ilişkili görmüştür. ÇEK’in çocuğu korumayı 12 yaşına kadar maddi ve manevi, 12 yaşından sonra yalnızca manevi koruma olarak görmesi, erken çocukluk dönemini 0-12 yaş olarak kabul ettiğinin bir göstergesidir. ÇEK’in uygulamalarında maddi korumanın bakım ağırlıklı, manevi korumanın ise eğitim ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır. 1949 yılında Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun’un kabul edilmesiyle birlikte ÇEK bakım hizmetlerinde daha çok 0-6 yaş grubu çocuklara odaklanmıştır.

Cumhuriyet kurulduğunda yeni bir insan tipi ve çağdaş bir toplum oluşturma düşünceleri ön planda olmuştur (Çelebi ve Kazancı, 2021). ÇEK de bu çağdaşlık düşüncelerini çocuk politikaları ile ilişkilendirmiş, çocukların doğumdan itibaren sağlıklı ve eğitilmiş yetiştilmelerini kalkınmanın aracı olarak görmüştür. Bu nedenle Kurum, çocuk alanındaki öncü hizmetlerin hayata geçmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Örneğin, Kız Mektepleri programına çocuk bakıcılığı derslerinin eklenmesi, çocuk bakıcısı ve lise sonrası düzeyde anaokulu öğretmeni yetiştilmesi gibi uygulamalar bu öncü hizmetlerden sayılabilir. Kurumun ailelere yönelik sistemli eğitimleri de bütüncül çocuk koruma anlayışını yansıtmaya bakımdan önemlidir. Ailelere yönelik düzenli yayınların yapılması, ailelere yüz yüze eğitimlerin verilmesi gibi uygulamalar Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Kurumun kararlı bir şekilde aile eğitimi üzerinde durduğunu göstermektedir. Türkiye’de zaman zaman aile eğitimlerinin ya da anne baba okulu uygulamalarının 1960’lı yıllarda Dr. İhsan Şükrü Aksel’in Anne Babalara Haftalık Sohbet Toplantıları ile başladığı söylene de aslında ÇEK’in 1920’li yıllardan itibaren sistemli bir şekilde anne baba eğitimleri (aile eğitimleri) uyguladığı görülmektedir (Acar, 2005; Çavuşoğlu, 2005; Sarıkaya, 2011).

Kurumun açtığı sağlık ve sosyal yardım kuruluşları incelendiğinde bir sivil toplum örgütü olmasına rağmen ÇEK’in ülke düzeyinde oldukça geniş bir sosyal hizmetler ağına sahip olduğu görülmektedir. Kurumun sahip olduğu çocuk bakım merkezleri, sağlık merkezleri, sosyal yardım merkezleri gibi birimler, dezavantajlı grupların desteklenmesinde etkili olmuştur. Devletin başlangıçta yaygınlaştıramadığı ya da öncelik veremediği bazı hizmetler ÇEK aracılığıyla gelişmiştir. Örneğin, Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin okul öncesinden ziyade ilköğretime yoğunlaşması ile burada oluşan boşluğu ÇEK, gündüz bakımevleri (kreşler) ve anaokulları/anasınıfları açarak doldurmaya çalışmıştır. Hatta bunun içindir ki Kurumun 30. Genel Kongresinde konuşma yapan dönemin Milli Eğitim Bakanı, yeni anaokulları açarak ÇEK üzerindeki yükü hafifleteceklerini ifade etmiştir (ÇEK, 1980: 10). ÇEK’in bu kadar geniş bir sosyal hizmetler ağına sahip olması, aynı zamanda bu derneğin devletleştirilmesinde de etkili olmuş olabilir. Şöyle ki, 1960’lı yıllardan itibaren gündemde olan yeni bir sosyal hizmetler kurumu kurulması fikirleri 1980’li yıllarda iyice olgunlaşmıştır. ÇEK’in bu kadar geniş bir sosyal hizmetler ağına sahip olması, aslında devletin yapması gerekenlerin çoğunu üzerine almış olması, yeni kurulacak sosyal hizmetler kurumunun işlevlerini de içine almış olmaktadır. Kuruma yönelik eleştirilerin çoğalması, 1980 yılında ülkede ihtilal olması gibi olaylar ÇEK’in çöküşünü hızlandırmıştır. Nitekim 1983 yılında 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile bir sivil

toplum örgütü olan ÇEK'in varlığı ortadan kalkmış, tüm varlıkları yeni kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna devredilmiştir.

Tüm bu gelişmeler ışığında ÇEK'in devletleştirilmesinin doğru olup olmadığı sorusu akla gelebilir. Öncelikle kabul etmek gerekir ki ÇEK'in kapatılmasıyla çocuk savunucusu bir dernek ortadan kaldırılmış olmaktadır. Günümüzde de elbette çocukların korunması ve hakları konusunda savunuculuk yapan sivil toplum örgütleri vardır. Ancak bu derneklerin ÇEK kadar bir etkiye ulaştıklarını söylemek zordur. Çocuk savunuculuğu, ülkede uygulanan çocuk politikalarını etkilemek için hükümetlerle birlikte çalışma stratejilerini gerektirir (May, 2006). ÇEK, bir sivil toplum örgütü olarak bu stratejileri iyi bir şekilde uygulamaya çalışmış, bünyesine milletvekilleri, bürokratlar gibi kamu görevlilerini alarak devlet ile sıkı ilişki içinde olmuştur. Dolayısıyla ÇEK'in kreş, gündüz bakımevi, çocuk yuvası gibi kuruluşlarının resmi kurumlara devredilmesinde bir sakınca olmayabilir ancak bu kurum en azından çocuk savunucusu bir dernek olarak yaşamaya devam edebilirdi. Çünkü günümüzde sivil toplum örgütleri, ürettikleri politikalar ve oluşturdukları kamuoyu baskısı nedeniyle dezavantajlı grupların haklara erişmesinde önemli roller üstlenmektedir (Özaydın, 2013). Ancak yapılan araştırmalar çocuk savunuculuğu alanındaki derneklerin bu konulardaki rollerinin ve çabalarının sınırlı olduğunu göstermektedir (Mamur-Işıkçı, 2019). Dolayısıyla çocukların korunmasında ve haklara erişebilmesinde kamuoyu baskısı oluşturacak ve sosyal politikalar geliştirecek güçlü bir sivil toplum örgütüne Türkiye'nin ihtiyacı olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak ÇEK, EÇEB alanında göz ardı edilemeyecek hizmetleri olan bir kurumdur. Dolayısıyla EÇEB tarihini yazan araştırmacıların bu durumu göz önünde bulundurmaları gerekir. Kurumun EÇEB alanında geliştirdiği eğitim programları, talimatnameler, hizmet içi eğitimler ve diğer uygulamaları daha özel ve derinlemesine çalışılabilir. Çocuk haklarının hayata geçirilmesine ilişkin ÇEK'in uyguladığı politikalar analiz edilebilir. Böylelikle Türkiye'de EÇEB tarihi daha iyi anlaşılacak ve geleceğe yönelik daha iyi çıkarımlarda bulunulacaktır.

Kaynakça

- Acar, H. (2005). *Cumhuriyet'in çocuk refahı politikasını yapılandıran bir sivil toplum örgütü: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1921-1981)*. Ankara: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yayını.
- Aysan, M. ve Özdoğru, A. (2015). Avrupa'da erken çocukluk bakımı ve eğitiminin mukayeseli analizi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(30), 167-194.
- Çavuşoğlu, T. (2005). *Sosyal hizmetlerin yakın tarihinden sayfalar: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu yapıları 1917-1983*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Çelebi, N. ve Kazancı, E. (2021). Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları ve yabancı eğitim uzmanlarının eğitimdeki etkileri (1923-1960). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 198-218.
- Çiçekdağ, O. Ş. (1953). Çıkarken. *Çocuk ve Yuva Aylık Aile ve Çocuk Dergisi*, 1(1), 1-1.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1980). 30. Genel Kongre Tutanağı, Ankara.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1978). 29. Genel Kongre Tutanağı, Ankara.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1976). 28. Genel Kongre Tutanağı, Ankara.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1967). *Genel Merkez Kurulu Çalışma Raporu: 1966-1967 Yılı Çalışmaları*, Ankara.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1950). *Genel Kongre: 27 ve 28. Yıllar 1948-1949 İş ve Hesap Raporu*, Ankara.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1948). *Genel Kongre: 25 ve 26. Yıllar 1949-1947 İş ve Hesap Raporu*, Ankara.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1946). *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun İlk Yirmibeş Yılı*, Ankara.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1945). *Annelere Öğüt*, Ankara.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1940a). *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun Küçük Bir Tarihçesi: 1921-1939*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1940b). *On Yedinci ve On Sekizinci Yıllar 1938-1939 İş Raporu*, Ankara.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (1936). *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Merkezi 1934-1935 Yılı Kongresinde Okunan Umumi Rapor: Merkez ve Kollarının Bir Yıllık İcraatı*, İstanbul.
- Çocuk Esirgeme Kurumu. (Tarihsiz). *Yürürlükte Olan Tüzük ve Genel Merkez Kurulunca Teklif Edilen Tüzük Değişiklikleri*, Ankara.
- European Commission. (2019). *Key data on early childhood education and care in Europe – 2019 Edition Eurydice Report*, Luxembourg: European Commission.
- Gündüz-Maşalacı, B. (2021). Erken çocukluk politikaları. E.A. Acar (Ed.), *Erken çocukluk eğitime giriş* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Günsoy, G. (2009). Beşeri sermaye ve insani gelişme için erken çocukluk eğitiminin önemi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 4(2), 23-43.
- Göl-Güven, G. M. (2021). Türkiye'de ve Dünyada Erken Çocukluk Eğitimi. E.A. Acar (Ed.), *Erken çocukluk eğitime giriş* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Karakoç, M. (2015). Çocuk ve yuva dergisinin çocuk edebiyatına katkısına dair. *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi*, 12, 101-116.
- Mamur-Işıkçı, Y. (2019). Doğu Karadeniz Bölgesi'nin çocuklara yönelik sivil toplum kuruluşları yapılanması: Dernekler üzerinden bir analiz. *Turkish Studies*, 14(1), 511-536.
- May, H. (2006). Being froebelian: An antipodean analysis of the history of advocacy and early childhood. *History of Education*, 35(2), 245-262. <https://doi.org/10.1080/00467600500528586>
- Melhuish, E. and Petrogiannis, K. (Eds.). (2006). *Early childhood care and education: International Perspectives*, USA/Canada.
- Özaydın, M. M. (2013). Refah devletinin krizi, sosyal politikanın dönüşümü ve yükselen sivil toplum. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(2), 74-91.
- Sarıkaya, M. (2011). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sarıkaya, M. (2008). Selim Sırrı Tarcan ve Gürbüz Türk Çocuğu. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24(70), 113-126.
- Sarıkaya, M. (2007). Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir sosyal hizmet kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34, 321-338.
- Sınar-Çılgin, A. (2004). Genç Cumhuriyetin ütopyası: Gürbüz Türk Çocuğu. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(6), 97-119.
- Şirin, M. R. (2021). Okul öncesi dönem neden bu kadar önemli? E.A. Acar (Ed.), *Erken çocukluk eğitimine giriş* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Toran, M. ve Şahin, D. (2020). Erken çocukluk eğitiminden beklentiler: Ebeveynler ne düşünüyor? *Başkent University Journal of Education*, 7(1), 29-36.
- Turgut, Y. (2014). Verilerin kaydedilmesi, analizi, yorumlanması: Nitel ve nicel. A. Tanrıögen, (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yolcu, H. (2019). Erken çocukluk döneminde ailelerin evde ücretli bakım hizmetlerine yönelik talepleri. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 228-257. <http://dx.doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967201932155>

Ek-1

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi ve Şubelerinin Başlıca Kuruluşları

Kuruluş adı	1937 yılı	1939 yılı	1947 yılı
Çocuk yuvası / şefkat yurdu / yetimlerevi*	18	22	45
Gündüz bakımevi (Kreş)	10	16	25
Süt damlası	10	11	21
Muayenehane**	26	27	61
Diş muayenehanesi	3	3	5
Doğumevi	1	2	3
Bakımevi	1	3	-
Pansiyon	-	4	9
Aşhane	36	34	38
Talebe sofrası	-	76	112
Çocuk bahçesi	33	54	71
Banyo	6	8	10
Sinema	8	12	13
Okuma odası	4	7	11
Çocuk kütüphanesi	-	3	5
Çocuk bakıcılık müzesi	2	2	2
Çocuk bakıcı okulu	1	1	1
Anaokulu	2	2	2
Yüzme ve kum havuzu	1	4	4

*1937-1939 yılları verilerinde ayrı ayrı yer alan şefkat yurdu ve yetimlerevi sayıları birleştirilmiştir.

**1939 yılı verilerinde yer alan 3 adet çocuk muayene dispanseri muayenehane sayısına ilave edilmiştir.

Kaynak: ÇEK, 1940b: 11; 1948: 11